

להבות אש קודש

לקט מתורתם של קדושי ושרידי השואה

פרשת ויקהל ופרשת פרה

עשיית המשכן בל"ט מלאכות תגרום לביטול ל"ט קללות¹

ויקהל משה את־בְּלִיעֲדָת פְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלֹהֵם הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָם (שמות ל"ה א')

בספר עמודי אש לבית יוסף בחלק צמח אש לרב מנחם וויס זצ"ל הי"ד כתב וזלה"ק:

וידוע הדקדוק הרי נצטוו כאן לבלי לעשות מלאכה בשבת, ואיך אמר, אשר צוה ה' לעשות? ונל"פ [ונראה לפרש] עפ"י המובא בספרים הקדושים שע"י שאכל אדם הראשון מעץ הדעת ונתקלל בל"ט קללות, לכן רק ע"י הטרחה בל"ט מלאכות יוכלו להשיג צרכי החיים. כי מתחילה הוציאה הארץ כל דבר מאכל ומלבוש בשלימות לבלי יצטרך לטרוח בתקונו, כמו שפרי האילן ראויים למאכל תיכף ומיד בהגמרם, כן היה החטה והשעורה נגמרת בטעם לחם גמור ולא היה חסר לתקנם ע"י דישא, טחינה, לישה ואפיה, וכמו"כ שאר המאכלים, וההקש על המלבושים שהארץ הוציאה גלוסקאות וכלי מילת, כמו שיהיה בעולם התקון.

ועיין במדרש רבה (בראשית ט"ז ז) בפירוש רש"י ד"ה רבי נחמיה, שקודם חטא אדם הראשון היה הלחם גדל, ומשחטא אדם ונגזר עליו 'בזעת אפך תאכל לחם' נהפך לתבואה, ע"כ [מהמדרש]. ומה שנקט רבי יהודה (בברכות מ' ע"א ובסנהדרין ע"ב), ושם במדרש רבי מאיר) עץ שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה, אפשר לכוון שבחטה וכמו"כ בשאר חמשת מיני דגן ניכר יותר הקללה מבשאר מיני מאכל, כי אצלם הטרחה יותר מכל שאר המינים, שנחויץ להרישה זריעה וקצירה דישה וזריה, טחינה, הרקדה לישה ואפיה שהם ט' מלאכות.

וידוע מספרים הקדושים משום הכי צוה הקב"ה לעשות המשכן ע"י ל"ט מלאכות בכדי לתקן הל"ט קללות שהיה ע"י חטא אדם הראשון, אשר על ידו נקנסו בני אדם לבלי ישיגו הפצם רק ע"י ל"ט אבות מלאכות. ויען ששבת קודש הוא מעין עוה"ב עולם התקון יום שכולו טוב, לכן נאסרו בו הל"ט מלאכות, והנה אם היו זוכים ישראל לתקן מעשיהם ע"י עשיית המשכן לבלי יתעורר עדת קורח וחטא המרגלים, בודאי היה אז עולם התקון כמו שהיה קודם החטא של אדם הראשון והיה החטה ללחם כמו שפירש רש"י הנ"ל, וממילא היו בטלים הל"ט קללות אשר על ידם נקנסה העולם בל"ט מלאכות, כי כל המלאכות היו נעשים מאליהם במעבי האדמה, כי הארץ תוציא גלוסקאות וכלי מילת.

וזהו נראה בס"ד לפרש כוונת המקרא אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, והיינו אם תעשה הל"ט מלאכות במשכן כמו שצוה הקב"ה (וכמו שדרשו חז"ל (שבת ע' ע"א) דברים הדברים אלה הדברים אלו ל"ט מלאכות שנאמרו למשה בסני) דהיינו ע"י ל"ט מלאכות שבמשכן יתבטלו הל"ט קללות, אז ממילא יתקן העולם, ותזכו ע"י זה אשר ששת ימים תעשה המלאכה מעצמה כמו שהיה קודם החטא, כי יתבטל הקנס של ל"ט מלאכות, וביום השביעי יהיה לכם קודש, שתהיו כולכם בבחינת יום שכולו שבת שלא תצטרכו לעשות

¹ עריכת הגליון לקיים מצות בוראי יתברך ולעילוי נשמות הורי היקרים, אבי מורי ר' מנחם אהרן ב"ר טוביה ואמי חוה בת יהודה. חותני הרב מנחם ב"ר יצחק (חבה) אשתו זהבה בת ר' אליהו ובנם משה יצחק ז"ל. הרב יצחק סיני בן הרב שמעון (אדלר) זצ"ל, אהובה לאה בת הרב שמעון יבלחטו"א (קלרמן). יחזקאל ב"ר אפרים שמואל ואשתו פייגא סוסא בת ר' טוביה. ר' בנימין ב"ר דוד יעקב (פישר) ז"ל, יום אזכרתו באותו יום של בעל 'נועם אלימלך' זע"א שהוא מצאצאיו בכ"א באדר, וכן של הרב שלמה יוסף זיון זצ"ל העורך הראשון של אנציקלופדיה תלמודית ועוד ספרים רבים. לרפואת שמואל דב בן מלכיאלה, חנה בת איידיו, רפאל חיים בן חנה אסתר בתושח"י.

מלאכה כי הכל יהיה נעשה מאליו (ועיין באהל יעקב למגיד מדובנא בפרשתנו) יה"ר שנזכה לזה בב"א. עכ"ל
הרב מנחם וייס² זצ"ל הי"ד.

נדיבות לב שרשה בביטול נגיעה, נשיאות לב שרשה בהגבהה

בספרו של הרב יצחק ולדשיין זצוק"ל הי"ד³ תורת יצחק מבאר בעומק הבדל ככחות הנפש בין שתי תכונות, טובות. יסוד דבריו עפ"י הרמב"ן (שמות ל"ה כ"א, ל"ו ה') המבאר הזכרת עשיית המשכן המשפטים בתורה,

² שושלת תולדותיו של הרב מנחם וייס זצ"ל הי"ד משתרגות אל על באילן הדורות. בתחילה נאמר כי כל הנכתב לקמן הוא עפ"י קונטרס עמודי האש תולדות הרבנים צבי הירש וייס זצ"ל, בנו הרב משה וייס זצ"ל ונכדו הרב מנחם וייס זצ"ל הי"ד. יצא לאור ע"י מכוון נר אברהם בני ברק תשס"ח (מאגר אוצר החכמה). ננעץ יתד נאמן בתקופת גירוש ספרד, ומשם בפזורתם על פני תבל, נעבור לנקודת הזמן בה המשפחה ובראשה הרב יצחק וייס קובעים מקומם בהונגריה ולאחר מכן עברו לגארליץ שבגליציה. הרב יצחק היה גביר אדיר בעל נכסים, אך יחד עם זאת ת"ח מופלג, ירא שמים ובעל צדקה. זכה לשבעה בנים ושבע ובנות שהשיאם למשפחות מפוראות ומיוחסות בישראל, ביניהן נעשה מחותן עם הרב יוסעליה חריף, ועם הכתב סופר ע"י שהשיא לו את בתו. ומעשה מופלא על ברכה מיוחדת וזכות זו.

רבי משה לייב מסאסוב זצוק"ל היה מפורסם במצות פדיון שבויים שמסר נפשו עליה. באחד הפעמים נודע לו על יהודי שנקלע לצרה ולצורך פדיונו נדרש הון תקן. רבי משה לייב יצא לדרך לאיסוף הכסף בימים קרים ומושלגים, באחת העיירות התמוטט ונשארו לבית היהודי הקרוב, היה זה ביתו של הרב יצחק וייס. לאחר שהתאושש נשאל מה ראה על ככה לצאת במזג אוויר כה קר, ותשובתו שהוא אוסף כסף לפדיון. הרב יצחק אמר לו שהרב ינוח בביתו והוא יאסף עבורו את הכסף הדרוש, וכך היה. כשביקש רבי משה לייב לברכו ושאלו במה, השיב לו רב יצחק כי נתברך בבנים ובנכסים אך משאלתו שיזכה להשיאם לחסידי עליון גדולי הדור.

בנו של הרב יצחק הרב אליקים נשא לאשה את בתו של רבי יוסליה חריף מרת שפרינצה. היכרות המחוננים החלה שנים רבות קודם לכן בהיותם אברכים צעירים, רבי יוסליה חריף היה סמוך על שולחן חותנו בצאנו. מגזירת הצאר האוסטרי היה מוטל חובת גיוס לפי הגרלה, בענין זה מי שעלה בגורל לא שמחה היתה לו הרי היה כשעיר לעזאזל, אָבָל גדול ליזוכה. ומי שעלה זה היה רבי יוסף חריף. אמנם רצו לפדותו אך הוא מצדקתו לא היה מוכן להשתמש בכרתה של תורה, ולא הסכים שיהודים יתנו כסף לפדיונו. חברו רבי יצחק וייס הציע לו הצעה מיוחדת. באותם זמנים היתה 'גזירת מס הנרות' משמעות זו, גזירת הצאר האוסטרי מרושעת, שעל היהודים לשלם מס מיוחד על כל הנרות שמדליקים מעבר לשני נרות בכל שבת, כך היו צריכים לשלם לנרות חתונה, חנוכה לקיים מנהג אצל אשכנזים שמדליקים כמספר הילדים] הממשלה היתה ממנה חוכר מהיהודים שיבדוק ויגבה את המס, ומי שהדליק יותר הממשלה חמסה אותו במשכונות וגולה אותו. גובה המס היהודי קיבל תשלום גבוה מאוד עבור זה וכן פטור מחובת הגיוס. רב יצחק הציע לו שיקח את החכירה וכך יפטר מגזירת הגיוס שריחפה מעל ראשו. אולם הבהיר לו מיד שודאי אין כוונתו לבדוק אלא הם יתנו תשלום גבוה מאוד מעצמם לממשלה כאילו גביית המסים, התושבים ישלמו כפי יכולתם, והם ידליקו נרות כאוות נפשם. למעשה אין אחד לא השתתף בתשלום המס שהעביר ר' יוסף חריף והוא הפסיד סכום עצום, עם זאת אותה שנה הדליקו נשות צאנו נרות כפי שלא הדליקו מעולם.

לימים חלק מאנשי העיירה שהיו חסידים נסעו לחוזה מלובלין ואספו כסף לנשיעתם מתושבי המקום, כשהגיעו לרבי יוסף חריף נתן להם מטבע אמרו לו שהם מזכירים שמות הנדיבים שתמכו בנשיעתם, הוא נעתר להם ורשם את שמו. (אותה תקופה לא השתייך לעדת החסידים) כשהגיעו לחוזה וקרא את שמו אמר 'יוסף בן לייצא' [כך רשם בפתקא] אור גדול הוא, אור גדול הוא! ושאלם למעשיו, אמרו לו שהוא ת"ח גדול. השיב להם לא זו הסיבה של האור, ואז מי מהם אמר בשחוק אולי זה האור של נרות שבת שהדליקו נשות העיירה בזמן היותו חוכר המס, השיב להם החוזה אכן זו סיבת האור המיוחד שאני רואה משמו, נחת ואור גדול לפני ה' יתברך! חזרו החסידים לעיירה וספרו לרבי יוסף את המעשה, וכך התקרב לחוזה ונהיה מגדולי תלמידיו. כל הצלתו מגזירת הגיוס היתה בזכות עצת חברו יצחק וייס.

נכדו של הרב יצחק וייס בנו של הרב אליקים שהיה כאביו, נגיד ות"ח עצום, הלך בדרכי הוריו הגדולים ומקטנותו נעשה ת"ח מופלג – ר' צבי וייס, לימים נהיה חתנו של אחד מגדולי תלמידי החת"ם סופר הרב מאיר א"ש – מהר"ם א"ש. הרב צבי וייס הולך וגדל בתורה וביראה במדות שלא תשענה ואף בדרכי החסידים היה מהלך, כאשר עם היותו בעל מדרגה ומנהיג התכופך בפני גדול ממנו, הדברי חיים מצאנז זצוק"ל. במהלך חייו משמש ברבנות הרבה הרפתקי עדו לעיו. דברי תורתו נחרטים בספר עמודי אש. בעת כתיבת הדברים התברר לי כי נסתלק לבית עולמו במוצאי שבת פרשת ויקהל כ"ו באדר א' תרנ"ז. [במשך כמה פרשות ניסיתי לערוך ולהביא דברי ספר זה ולא עלתה בידי, כעת (תשפ"ב) שהבאתי יזכני ה' יתברך ברוב חסדיו, כי זה סמוך וממש במוצאי שבת זו נסתלק ובאותו תאריך].

דבריו נכתבו ונשתמרו עד שנת תש"ג עת נכדו הרב מנחם וייס העלים לדפוס בשם עמודי אש לבית יוסף, זה כבר היה בעצומה של השואה. זהו השריד מכתבי זקנו הגדול עם מעט חידושי אגדה כשש מאות תשובות ערוכות של סבו הרב צבי וייס עלו בלהבות ואבדו לנצח להוציא כעשר תשובות אותן הביא בספר הנ"ל. בספר הובאו גם דבריו של הרב משה וייס בנו של הרב צבי, שנולד יומיים לאחר פטירת החת"ם סופר ונקרא על שמו. ארבעה בנים נולדו לו, הצעיר הרב מנחם וייס. אף הוא ממשך שושלת זהב של אבותיו הגדולים בגדלותו שתוארה לימים: ת"ח גדול אשר כל דברי הש"ס שגורים על פיו כאחד מגדולי הדורות...אלא שהיה בעניינים כאלו כהצנע לכת, ולא היה רוצה להראות חזונו לאחרים (ע"כ). ערך תשובותיו של הדרכי תשובה ממנוקטש ולמעשה בזכותו יצא הספר לאור (צבי תפארת) כמו"כ היה בידידות עם בנו המנחת אלעזר ממנוקטש. הרב מנחם הוא אשר כינס תורת אבותיו. בספר ממנו הובאו הדברים לעיל. את דברי תורתו עצמו ערך בספר בחלק הנקרא צמח אש. נספה על קדושה ה' ג' בסיון תש"ד במחנה אושוץ, הי"ד.

שלשה עשר בנים ובנות היו לרב מנחם רק שנים מהם שרדו את השואה והמשיכו את השושלת, בנו הרב אברהם צבי וייס שהיה רבה של שכונת נוה אחיעזר בני ברק, ובתו מרת שפרינצה יוני שנשארה לאחר השואה לרב יחזקאל יוני תלמיד המהר"ץ דושינסקי והתגוררו בבליה ואח"כ בארה"ב.

הספר עמודי אש לבית יוסף ג' חלקים יצא לאור מחדש ע"י הרב דוד מאיר ובנו מנחם וייס שליט"א ירושלים תש"ע הוצאה פרטית.

³ הרב יצחק אלחנן ולדשיין זצ"ל הי"ד, תלמיד ה'סבא מנוברהדוק' הרב יוסף יוזל בעהמ"ח 'מדרגת האדם', שנשא לאשה את נכדתו. שימש כמשגיח בשיבת 'אהל תורה' בברנוביץ, ובישיבות נוספות שנסודו בשליחות הסבא מנוברהדוק. הרב ולדשיין נספה בשואה בתמוז תש"א. שיחות ממנו שנתרו בכתב, הועלו עלי ספר 'גוילי אש' שהוא אסופה של הקדושים משיבת נובהרדוק שנספו בשואה בשנת תשל"ד נאספו שיחות של הרב ולדשיין לבד, שנשתמרו ע"י שנמסרו לתלמידים שעלו לארץ ישראל לפני השואה, ונקרא בשם תורת יצחק. בשנת תשע"ו נערך הספר ונדפס מחדש עם תולדות חייו של המחבר, הכתובים בצורה מרתקת, ובתוספת על ספור חייו

והבדל בין 'נשאו לבו' (ויבואו כל איש אשר נשאו לבו. שמות ויקהל ל"ה כ"א) ונדיבות לבו. וכך כתב שם בספרו (פרשתנו)...הרי שכתב (הרמב"ן) שיש הבדל בין נשאו לבו לבין נדיבה לבו (וזו לשון קדשו של הרמב"ן): כל איש אשר נשאו לבו, על החכמים העושים במלאכה יאמר כן כי לא מצינו על המתנדבים נשיאות לב, אבל יזכיר בהם הנדיבות...עכ"ל הרמב"ן, כי מי שנתן רק כסף על זה שייך נדיבות לב, אבל מי שנדב עצמו למלאכה, כיוון שלא היו אומנים ורק עשו בבטחון בה, אין מספיק התואר של נדיבות הלב, אלא צריכים לאמור עליהם נשיאות הלב מה שנכנסו לעשות דבר שהוא למעלה מיכולתם, ולא עשו דבר זה מעולם, ורק עשו כן מטעם זיגבה לבו בדברי ה'...

ויצא לנו שיש שני דברים שחביב לקב"ה, אחד לעשות דבר נגד הרצון והנגיעה, והשני מעשה מצוה כזה שאעפ"י שהוא למעלה מכוהו וממוחו ובכל זאת מכנים עצמו בזה, במצב כזה הקב"ה עוזרו ויש לו שכר וחביבות על כל פעולה שעושה, וכל פעולותיו ראויים להכתב בתורה...והנה החילוק בין עשיית דבר למעלה מן הכוח והמה, הוא שעשיית דבר נגד הרצון, עיקר השבח הוא מה שעשה פעולות של אמת וזכה את יצרו למטרת האמת. אבל עשיית דבר למעלה מן הכח והמה, אין בו זכיחה היצר כי את החלק שעושה, עושה אותו מחמת סיעתא דשמיא, ואינו כופה את יצרו כלל, אלא עיקר הגדלות כאן הוא מה שמרגיש בנפשו כח של סיעתא דשמיא כל כך גדולה, עד שנעשה לו כח, ואז יש לו כח לעשות כאילו היה בטבעו לעשות, כמו אחד שמחשב את כסף החלוואה שלוה לשלו, ומרגיש כי יש לו כסף, ויש כאן מעלת הבטחון שמצד כוחות של סיעתא דשמיא לכוהותיו, אעפ"י שלדבר זה צריכים תשעים ותשעה חלקים של כוחות יותר מהכח שיש לו, מכל מקום מוצא את עצמו כי יכול לעשות כן. וזה נקרא הרגש היכולת הבא מחמת אמונה וסיעתא דשמיא ובטחון בו יתברך כל כך עד שמרגיש כאילו כבר מונה בקופסא, וכמו כוחותיו ממש.

נמצא כי יש חילוק גדול בין שבירת המדות לבין זיגבה לבו בדרכי הבטחון, כי שבירת המדות כל השבח ששבה לו התורה מה שיכול לגרוע מעצמו חלקים בלתי ראויים, ויכול למחוק כתב שקר, וכל מילה שמחק בה הכתב המזויף, כתבה התורה ולא חסה על האריכות (בדברי המחבר שלא הובאו כאן, מבאר ענין אריכות התורה בפרשיית אליעזר בספר בראשית, ש'מחק' את הנגיעה שהיתה לו בענין השידוך של יצחק, והתורה האריכה בסיפור המעשה וכפלה אותו, וכאן המחבר שוזר ענין זה בתוך מאמרו, בענין ההבדל בין עשיית דבר נגד הרצון שמתבטאת בנדיבות, לבין רוממות הרצון שמתבטאת בנשיאות), כי אין כאן אריכות אלא כל מילה היא תורה, אבל פעולות למעלה מכוהותיו, עיקר השבח הוא מה שהחליט להרגיש כי יכול להוסיף על עצמו חלקים שראוי להוסיף, וכל פעולה ופעולה שיעשה שמוכה ממנה שמרגיש הוספה, כתבה התורה... שני דברים אלו, שבירת המדות ועשיית פעולה למעלה מן הכח, הם נגד מצוות ל"ת ועשה, שבירת המדות הוא קיום לא תעשה ע"י ששובר רצונותיו ומדותיו, ועשיית פעולה למעלה מן הכח הוא קיום עשה ע"י בטחון בס"ד. עכ"ל התורת יצחק.

לתוספת על היסוד הזה ראיתי באור החיים הקדוש שג"כ ביאר ההבדל בין נשיאות לב לנדיבת הרוח המזוכרת באותו פסוק, כי שתי דרגות הן (וזל"ה"ק): האחת המתנדב ברצון נפשו כפי יכולתו וערך ממונו, ולזה יקרא נדיבה רוחו...והשני הוא המתנדב יותר מיכולתו מוגדל טוביות לבו, ולזה יקרא נשאו לבו, פירוש שהלב מנשאחו ומעריכו בערך עשיר יותר ממה שהוא, לתת דבר יקר, עכ"ל אור החיים הקדוש. ונראה שהרב יצחק ולדשיין זצ"ל צעד באותה ערוגה, בעיקר בהבנת הכח הפנימי של נשיאות הלב.

דיוק נוסף מעניין ראיתי בדבריו של תלמיד אחר מבית המדרש של ישיבת נובהרדוק שהיה תלמידו של הרב יצחק ולדשיין זצ"ל (וכנראה הוא התלמיד האחרון ששרד מבית תלמוד מוסרי קדוש זה) הרב אברהם צוקרמן זצ"ל⁴ בספרו לוחות אבן, וכך כתב בפרשתנו: משה ביקש מגדיב לבו שהיא גבוהה במדרגתה מסתם נדיב לב המושפע מהתלהבות כללית של כל העדה, ורוצה שאנשים ירגישו בנתינתו. אך ככל זאת אף שהיו אנשים

⁴ של בנו הרב רפאל ולדשיין זצ"ל שהוגלה לסיביר, ודוקא כך סיבבה ההשגחה שהוא ואמו נצלו, בשעה שבני משפחתו שנשארו בעיר נטבחו ע"י הנאצים ועזריהם ימ"ש. הוא זכה לעלות לארץ ישראל, ותלה זאת בברכה שזכה לקבל מהחפץ חיים זע"א בעצמו (עמ' תת"י בספר). הקים משפחה לתפארת ונפטר בתשע"ה.

⁴ הרב אברהם צוקרמן זצ"ל (תרע"ו ליטא – תשע"ד כפר הרא"ה) בצעירותו למד בישיבות של בית המוסר הליטאי, ובניהן בעיר פינסק שהשתייכה לשיבות בית יוסף נובהרדוק, שם למד מ'הסטיפלר' זצ"ל ומהרב שמואל ויינטרוב הי"ד. תורת המוסר קיבל מהרב יצחק ולדשיין זצ"ל הי"ד. בתרצ"ו עלה לארץ ישראל למד בבית יוסף נובהרדוק בבני ברק שם פגש את רבו הסטיפלר זצ"ל.

שהביאו רק בשביל שיראו ששגם הם מתנדבים, קיבלו את מתנתם כדי לכפר על הנתנה בחטא העגל, ובשביל להראות לנו שיש לכבד כל נתנה של אדם, אף אם לבו לא שלם עם הנתנה.

נדבת הלב שבנדבה

קָחוּ מֵאֲתֶכֶם תְּרוּמָה לַה' כֹּל נָדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֶת תְּרוּמַת ה' (שמות ל"ה ה')

מבאר הרב מרדכי וינקלר⁵ זצ"ל בספר לבושי מרדכי⁶ שלוקמו דברי דרשותיו (ח"ב בפרשתנו) וזלה"ק:

יש לדקדק מהו שחזר ואמר 'את תרומת ה', ולהלן (ל"ו ו') וְהִמְלֵאכֶה הִיתָה הַיָּם לְכָל־הַמְּלֵאכֶה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר, והקשה באור החיים הקדוש שהם שני דברים הפכיים, דאם 'דים' אינו 'הותר', ואם 'הותר' אינו 'דים'.

ויש לומר עפ"י מה שכתבו בספרים הקדושים שהנותן צדקה בעין רעה גורם היוק למעות, וכאומרם ז"ל (כתובות ס"ו ע"ב) בא זה ואיבד את זה. והרי קיימא לן ד'מדה טובה מרובה [ממדת פורענות] וכל שכן שהנותן צדקה בעין יפה ונדיבות לב גורם ברכה בממון שיתברך גם השאר מן השמים, על כן אמר קָחוּ מֵאֲתֶכֶם תְּרוּמָה לַה' כֹּל נָדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֶת תְּרוּמַת ה', כלומר, שמלבד תרומתו ונדבת לבו יוסיף להביא גם את תרומת ה' כי ע"י שתרים בנדיבות לב גרם שיתברך ה' את השאר, ושפיר אמר הכתוב וְהִמְלֵאכֶה הִיתָה הַיָּם ... וְהוֹתֵר, כי הם הביאו רק כפי הצורך למלאכה, אך מאחר שהביאו בנדיבות לב חל בו ברכת ה' ונתרבה יותר עד שהותיר. עכ"ל הרב מרדכי וינקלר זצ"ל.

פרשת פרה

עשיית המצוות בחיות תשמר אותן באדם

וְלָקַחוּ לְטָמֵא מֵעֵפֶר שְׂרֵפֶת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מִיּוֹם הַיּוֹם אֶל־קָלִי (במדבר י"ט י"ז)

הרב ישכר שלמה טייטלבוים זצ"ל הי"ד בספר משנה שכיר מועדים (ח"א מאמרי פורים פרשת פרה עמ' 646) מלמד מוסר ודרך עבודת ה' מכתוב זה וזלה"ק:

במסורה שנים, כאן ואידך וְלֹא־הוֹרֵק מִקָּלִי אֶל־קָלִי (ירמיהו מ"ח י"א). וי"ל דהכוונה דצריך להיות עבודתנו בבחינת חי, כדכתיב (ויקרא י"ח ה') אלה המצוות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ואז מתעצם בו התורה והמצוות שלא יורק ממנו לעולם. אבל אם ח"ו אינו בבחינת חי רק בעצלות ובהתרשלות אז לא יתקיים בו ויורק ממנו. וכמו שהמליץ השל"ה (שער האותיות אות ו' א' בהג"ה) ולחם עצלות לא תאכל. וזה הכוונה במסורה הנ"ל, ונתן עליו מים חיים אל כלי, אז ולא הורק מכלי אל כלי, וכלי הוא הגוף, כמו שאנו אומרים בתפלת יום הכפורים הרי אני לפניך ככלי [מלא בושח וכלימה] והבן.

⁵ הרב מרדכי לייב וינקלר (תרי"ה-תרצ"ב) מגדולי רבני הונגריה בתקופה שלפני השואה, נחשב מעמודי ההוראה. למד אצל תלמידו של החת"ם סופר הרב יצחק אהרן לנדסברג זצ"ל, ורשי תורתו ושיטתו של החת"ם סופר נקבעו באישיותו. תשובותיו בהלכה נכתבו בשו"ת לבושי מרדכי שיצא לאור עוד בחייו. בתשע"א יצאו מחדש כל חלקי השו"ת בד"כ. כמו"כ חידושו למסכתות הש"ס נערכו אף הם מחדש. נפטר בי"ז בתמוז תרצ"ב. היתה לו בת יחידה שהתחתנה עם הרב יוסף צבי דושינסקי זצ"ל שלימים נעשה רבה של העדה החרדית בירושלים, אך ממנה לא נולדו ילדים, [הרב דושינסקי נישא בשנית ומוזוג זה נולד בן יחיד] וזכרו בעולם זוהי תורתו. ופטירתו סמוך לשואה, לכן הבאתי מדבריו בחיבור זה.

⁶ השם ניתן עפ"י ספר השו"ת שלו לבושי מרדכי.

⁷ שלה"ק שער האותיות אות ז' בהג"ה: ולא בעצלות ובעצבות, ועל זה נאמר (דברים כ"ח מ"ז) 'תחת אשר לא עבדת וגוי בשמחה'. ואז שורה השכינה, כי אין השכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה (שבת ל ב), רצה לומר שמחה הנזכר. ונדע, כי (פרשת) [פרק] אשת חיל בסוף משלי (ל"א), קאי אשכינה, והזכיר הזריות יתקם בעוד לילה וגוי עד... ולחם עצלות לא תאכל' (משלי לא, טו - כז) ולחם נקרא מאכל המצוה (התוריים) [או התורה]...

ויש לפרש מה שאמר הכתוב (ויקרא י"ח ה') 'אשר יעשה אתם האדם וחי בהם', פירוש כענין 'לנפש חיה'... שרצה לומר שיעשה בחיות ובזריות ולא בעצלותיים, כשיש באדם רוח עצלות ועצבות, שהוא כח החיצוניים], [המכביד כל אבריו של האדם, באופן שאין כח באבריו לקום ממתנו, לעמוד לתורה ולתפילה, וכן בשאר המצוות, ואז אבריו כאילו מתים. אבל יעשה אתם האדם', ויגבור כארי, על ידי דקותו בה' אלהים חיים, ואז 'וחי בהם'.

והיא'א' – ארבע אותיות שנעלמות עד לתקון השלם

כלִיִּזָּה נְפִיתִי בְּחֻמָּה אֲמַרְתִּי אֶחְפָּמָה וְהִיא רְחֻקָּה מִמֶּנִּי (קהלת ז' כ"ג)

מדרש זוטא קהלת שם ר' יצחק פתח כל זה נפיתו בחכמה, אמר שלמה לא הנחתי חכמה בעולם שלא עמדתי עליה, וכיון שהגעתי לפרשת פרה אדומה, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני.

מבאר בדרך דרוש נפלאה הרב שמעון סופר זצ"ל הי"ד, בעהמ"ח שו"ת התעוררות תשובה באסופת מאמריו שיר מעון (נדפס עם התורת משה לסכו הגדול החת"ם סופר זי"א) וזלה"ק:

הפירוש הפשוט אמרתי שהכמתי בתורה אבל באמת עדיין אינני רואה שרחוקה ממני החכמה של התורה. וי"ל ידוע שעד שלא נמחה זרעו של עמלק חסר אותיות וי"ו ה"א מהשם ברוך הוא. ואות א' מכסא כדאיתא ברש"י סוף פרשת בשלח על פסוק כי יד על כס י"ה, ואות יו"ד מירושלים שנכתב עתה בלי יו"ד ונקראת ביו"ד, ולעתיד לבוא תכתב ג"כ ביו"ד כדאיתא בספרים, ממילא נחסרים ארבע אותיות אלו והיא'א'.

והנה לעתיד לבוא יגלה הקב"ה טעמי תורה כדאיתא במדרש ויתגלו רזין דרזין, והנה שלמה המלך אשר חבר ברוח קדשו שיר השירים שהוא קודש קדשים (ידים פרק א' משנה ה') אמר אמרתי אחכמה אבל באמת עדיין, והיא'א' רחוקה ממני, אותיות והיא עדיין מרוחקים ממקומותיהם ולא נתגלו עדיין טעמיהם וסודיהם עד שיתוקן העולם לעתיד לבוא. עכ"ל הרב שמעון סופר זצ"ל הי"ד.

טעמה של אי הבנת טעם פרה אדומה

במורשת גד (שמות פרה) לרב גד אייזנר⁸ זצ"ל [חסיד פרוש וטהור, מחנך בחדש עליון, מחסידי גור לפני השואה. תולדותיו נחרטו בספר במחיצת ר' גד"ל. ניצל מגיא ההריגה, לא זכה לזש"ק, יום היארצייט שלו בכ"ד באדר (תשמ"ה)] כתב וזלה"ק:

⁸ הרב גד אייזנר זצ"ל (כ"ד שבט תרס"ג - כ"ד אדר תשמ"ה) נולד בפולין לאביו ר' יצחק שלמה ולאמו מרת רבקה השתייכו לחסידות גור (אחרית ימיו של השפת אמת נלבי"ע שבט תרס"ה). בהיותו בן אחת עשרה פרצה מלחמת העולם הראשונה ששיבשה סדרי עולם, קול התורה נתמעט מאוד ובמיוחד בין הילדים והבחורים. האדמו"ר ר' אהרן מקוונץ זצ"ל אירגן קבוצת לימוד, בהבחינו בכשרונו של הילד גד, צירפו לקבוצת בחורים מבוגרים יותר. הודות למלמד שהאחיב עליהם עד למאוד את קדושת התורה, למרות המחסור עסקו בשמחה ובהתמדה גדולה. היו משננים מסכתות שלמות של משניות בע"פ, חוזרים עליהן בלכתם בדרך. את המרחקים ממקום אחד למשנהו אמדו לפי מספר המשניות אותן היה ניתן ללמוד בפרק זמן של הליכה זו. כשבגר והמשיך לעסוק בהתמדת התורה בחשק עצום, מספר על כך עצמאונם לכל מכמני התורה היה עצום, אך ספרים לא היו כל כך במצא, והם היו משוטטים בבתי המדרש בין אוצרות הספרים. כאשר יצא לאור כרך חדש מהשדי חמד של רבי חזקיהו מדיני זצוק"ל והם קנוהו לבית מדרשם, פרמו את הספר לקונטרסים וחילקוהו בין הבחורים כדי שיוכלו ללמוד ממנו כמה בחורים באותו זמן.

בחודש אלול תרפ"ב הקים ביתו עם בתו של הרב אליהו קופר מחסידי גור בלודז'. בהיותו אברך המשיך בתלמודו מתוך שקיעה ושקידה עצומים. מתוך שבחסידיים עסקינין, יש לדעת כי התקשרות לאדמו"ר ולזקני החסידים, משמעות חשובה לה בעבודת ה'. יראת כבוד גדולה היתה לזקנים ביניהם, שהסתופפו אצל אדמו"ר מזור קודם. זקני החסידים בבית המדרש עוד היו אצל האדמו"ר מקוצק. [יש לדעת כי חתנו של האדמו"ר מקוצק היה רבי אברהם בעהמ"ח שות אבני נזר, ואגלי טל מספרי היסוד של הלכות שבת. בתחילת ספרו זה כותב כי עיקר דרך הלימוד האמיתית קיבל מחותנו]. פעם ניגש אחד מזקני החסידים וסיפר לר' גד כי ראה בחור (לא נשוי) עוסק בספר חסידות, ושאלו: מה לבחור ולחסידות? שילמד גמרא ותוספות! שכן באותה תקופה לא היה מקובל שיעסקו בספרי חסידות לפני הנשואין. ענה לו הבחור: את הנסיונות שבעבר לא עברו עד גיל שבעים, אנו עוברים עתה בגיל שבע עשרה... כלומר ספר החסידות מחזק אותם בעמידה בנסיונות. החסיד הזקן הניח את הבחור וקיבל דבריו. [להזכירו עוסקים אנו בתקופה לפני כמאה שנה (תרפ"ג לערך) מה נאמר היום?]

לאחר כמה שנים החל לעסוק בעבודת קודש של חינוך בתלמוד תורה שהיה מעולה ירכי נועם בלודז'. ולמעשה לאחר השואה המשיך בכך בכל שנות חייו. נודע כמחנך דגול ובמסירות לתלמידיו.

תקופת השואה עברה עליו, בתחילה בביתם בפולין. מתחילת המצור והצרות אחז בכלל אותו אמר שנהג בכל חייו: 'אין מאבדים את צלילות הדעת'. והנסיונות לשמור על צלילות הדעת בתקופה זו, כידוע היו גבוה מעל גבוה מיכולת דעת אנוש.

אשתו הצדקת חלתה בשנים הראשונות לנשואיהם, ובתחילת השואה נפטרה ממחלתה. בת אחת היתה להם שנפתה בשואה מןִהָה ריינא הי"ד.

אחד הדברים שהיו תביבים על הקלגסים הנאצים ימ"ש לגוזה את זקנם של היהודים ברחוב. רבים וכן אדמו"רם נאלצו משום סכנת נפשות מוחשית להסיר סממן יהודי-חסידי זה, ובמקרים אחדים יש שהסתירו זקנם בצעיף וכדומה. ר' גד שמר על זקנו, ופעם אחת כשתפסוהו ורצו לגוזה זקנו בסופו של דבר ניצל מהם. כשהגיע לבית החסידים, חשב אחד המבוגרים שגזזו את זקנו והחל מנחמו בדברים. לאחר כמה רגעים של דיבורים הסיר באחת את הצעיף ונתגלה זקנו בתפארתו. הכל פרצו בצחוק שהפיג מעט את המתח הנורא. לימים כשסיפר זאת, אמר: זה מה שנתכוונתי, שיעלו חיוך שיוקל מעליהם לכמה רגעים.

כל חייו היו העלאת חיוך ועודד ליהודים. בהיותם באחד ממתנות המוות, לאחר התעללות קשה באחד מחבריו ר' משה יהושע אבוביץ ז"ל ע"י הרשעים שכמעט הרגוהו במכות, ועזרתו ועודדו של ר' גד, סיפר לימים: נפשי התרפאה חיש ע"י 'זריקות' של שמחה שהעניק לי, וכך קמתי על רגלי וחזרתי אל בין החיים – מכוחה של אותה מילה טובה ברגע הנכון.

הרגשת החיך שיש לאדם בשעת אכילתו או שתיתו, הוא אחד ממתנות הבורא שנתנו לנו, המכונה 'חוש הטעם' יש שמעמו מתוק וענוג, וישנו שחריף כאש...באשר נתבונן בהרגש זה נמצא שהוא ענין עמוק שאין ניתן להעבירו ולהמחישו לאחר...אלא מי שמעם אותו חש בו, ומי שלא מעמו אינו בר השגה בענין, ולמרות כל הסבריו אין האחר אמור להבחין בטעם מאומה. **חוש הטעם אינו מתיחס רק לצד הגשמי שבאדם, אלא גם בעבודת ה' ובהרגש הרוחני שבו מצינו את ענין הטעם.** שהרי חיות ה' הפנימיות הנסתרת

נקראת 'רוא דאחד' (עפ"י זהר תרומה קל"ה ע"א, מקור תפלת 'כגוונא') שבכל נברא טמון וגנוז בו כח הבורא שהוא אחד. רז זה הוא סוד גנוז בעצם, ואינו כמו שיסתיר אדם הפיזי כל שהוא שאין זה סוד בעצם, שהרי אפילו ילד יוכל למצאו באקראי. אולם סוד הפנימיות גנוז בכל דבר, כמו מעמו של מאכל שהוא גנוז ונסתר בתוכו, ורק הטעם את המאכל בפועל הוא היכול לעמוד על מעמו, שהרי אי אפשר להפרידו ולומר הבא לי רק את הטעם...כך הפנימיות שבכל דבר הינה סוד בעצם, ואדם אשר זוכה לגלות את הפנימיות הוא זה אשר זוכה לחוש ולטעום מטעמי התורה.

פרשת פרה פותחת ואומרת זאת חוקת התורה (במדבר י"ט ב') ודרשו חז"ל אשר לא נמסרו לנו טעמיה של פרה, אלא חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואי אתה רשאי לעבור על גזירתי (במדבר רבה י"ט ח'). מאידך אמרו חז"ל (שם שם ו') אמר לו הקב"ה למשה, לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחר, חוקה. נמצא שטעמיה של פרה קיימים אלא שלא נמסרו לנו. לאחר חוקה, לאו היינו העדר טעם, כי אם קוצר המשיג. מפני שחוש הטעם רוחני הוא, לכך א"א לגשמיות ורוחניות לשמש בכתר אחד, ואדם אשר טעם טעמו של עוה"ל, פגם בחוש הטעם הרוחני שבו, ואינו יכול לחוש בטעמי התורה אשר תחושתם פנימית ודקה. לפיכך לאחרים חוקה, כי אינם יכולים להשיג את טעמי פרה, מה שאין כן משה רבינו ע"ה אשר חושיו נשתמרו בשלימות ללא פגם, יכול היה לחוש בטעמי פרה.

הסיבה שעם ישראל לא היו מסוגלים לחוש בטעמי פרה, הוא מחמת שטעמו טעם הטא בעשיית העגל, שהרי משעה שקבלו את התורה עד שהטאו בהטא העגל, היו בדרגה גבוהה ונאצלת. כמו שנאמר (תהלים פ"ב ו') אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם, כבחינת אדם הראשון לפני החטא, שהיה דבוק בעין החיים בלא תערובת טוב ורע. למרות זאת הותיר בידינו הבורא ברחמי המרובים דרך תשובה ואפשרות לתקן את הטא העגל, והוא ע"י מצות הפרה, כדאיתא במדרש (במדבר רבה י"ט ח') תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל. אולם אעפ"כ לא חזר המצב לקדמותו...אלא עדיין תערובת טוב ורע ישנה בעולם עד שיהיה התקון השלם בביאת גואל צדק...

כה דברי השפת אמת (פרה שנת תרל"ה) דודאי יש טעם לפרה, רק שמי שמעם טעם הטא אינו יכול להשיג זה הטעם, כי הוא תקון הטא העגל, שמקודם היו דבוקים בעין החיים וע"י החטא אינם יכולים להשיג טעמי פרה, ולכן משה רבינו השיג הטעם. [ע"כ עפ"י דבריו]. עם ישראל מאמינים בני מאמינים הם, ומקיימים את צווי התורה אף בלי ידיעת טעמיהם, בטלים הם לרצונו של מקום אף אם דעתם קצרה מלהשיג את דרכיו.

פעם שאלו תלמידי: כיצד היה יכול לחזק אנשים במצב הזה? ר' גד ענה לו: 'מאז ומתמיד למדתי את היצירה הזאת ששמה 'אדם', מתוך כך ידעתי שמילה טובה צופנת בתוכה כוחות כבירים שיש בה למשות אדם ממצביו הקשים... ורבים העידו שאכן המילים הטובות שלו השיבו אותם לחיים ונתנו להם את כח ההשרדות.

במהלך התקופה משיצא מגטו לודז' ובזמן שהותו במחנות צינסטוחוב עד הרחצה (חיטוי) במיידינק אליה הועברו, לקח אתו ספר חובות הלבבות. בעת שהמתינו לחיטוי והיו שבורים ורצוצים לגמרי לאחר שנטלצו להשאיר כל החפצים שהצליחו להחביא בדרכים לא דרכים, ראה בחור שלמד עמו בשטיבל. 'שמואל, קרא לעברו, יודע אני על מה חושב אתה כעת. חושב אתה על שידוך...הלה התבונן בו בתדהמה, מדוע תתלוצץ ממני? ענה לו ר' גד: שמואל, דע לך כי יעזור ה' המלחמה תסתיים עוד יהיו חתונות וגם אתה תזכה להכנס לחופה. ואם אתה חושש שיהרגו כל האופים, אל דאגה, בסעודת הנשואין שלך יהיו הרבה 'בילקעס' גם מנגנים יהיו לך, וילדים ואפילו...תהיה לך תאוה ל...כסף...אכן לאחר המלחמה הגיע אליו ר' שמואל וסיפר לו על שידוך שהוצע לו.

הרב גד זכה להנצל מהתופת, כשחרר חלה בדיזנטריה שרבים נפלו חללים ממנה, והוא ניצל ממש באורח פלא. לאחר הצלתו שימש עוגן הצלה רוחני ליהודים רבים, בעודדו אותם לשוב לחיים בכלל ולהתחזק בחיים הרוחניים בפרט. 'קחו לכם מצוה אחת מה שתרצו מבית הוריהם שתרצו וחהזיקו בה. והיא תהיה לכם למגן ולעמיד טוב יותר'.

סיפור מופלא לאחר שנים שעלה לארץ ישראל, הגיע לבקר אחד מתלמידיו שחיקו ועודדו לרגל 'שלום זכר' שנערך לבילביל שבת קודש.

ר' גד ראה שהבית חשוך, ובעל הבית הסביר שזה מכיוון שאינו רוצה להשתמש בחשמל של חברת חשמל, רק בחדר בו ישב ללמוד דלק האור ממקור פרטי. שאלו ר' גד: לעצמך דאגת לאור, ומה בנוגע לשאר בני הבית, היית צריך לדאוג לאור גם עבורם...מהשבת שלאחריה, הוא הבית כולו בתאורה כשרה למהדרין.

רב גד נישא בשנית לאחר השואה. לארץ ישראל עלה בשנת תשי"ג, היה מקורב מאוד לאדמו"ר מגור ה'בית ישראל' שאמר עליו כי הוא 'מחנך של המחנכים'. במשך ל"ב שנים נתן ליבו לעבודת קודש של חינוך בבית מדרש חידושי הרי"מ. בכ"ד באדר תשמ"ה החזיר נשמתו הטהורה לבוראו. אמנם לא זכה להשאיר זשי"ק, אך תלמידיו ומעשיו שנחרטו בלבוות קודש בספר במחיצתו ר' גדיל (תשס"ו) ממנו נערכו תולדותיו, וכן משיחותיו בקודש שהועלו בסדרת הספרים מורשת גד, היא מורשתו ותולדותיו של הצדיק הנשגב בעולמו של ה' יתברך.

הנהגה זו על טבעית היא, שכן טבעו של אדם שלא לעשות שום דבר טרם אשר יבין אותו וימצא טעם לעשותו. וע"י שבני ישראל מקבלים עליהם את מצוות פרה כחוק בלי טעם...מתרוממים איפוא מהטבע החומרי ומתבטלים לרצון ה' יתברך. ואשר על כן יכולים הם לזכות לגלות טעימה כל שהיא מבחינת טעמי הפרה שאף הם מעל הטבע, מדה כנגד מדה...קבעו חז"ל לקרוא פרשת פרה בשבת, היות וכח השבת מסייע לטהרתם של ישראל, מהטעם דאיתא (פרי עין חיים שער השבת ח') שבשבת משה רבינו ע"ה מהזיר לישראל את הכתרים שקבלו בעת אמירתם 'נעשה ונשמע' א"כ זוכים הם לקבל הארה מלוחות הראשונות קודם שהטאו, ממילא ע"י זה זוכים אף לחוש ולו במעט ממעמי הפרה וטהרתן של ישראל, וזה שמבקשים (זמירות ליום השבת 'אסדר לסעודתא') 'יגלה לן טעמי'...מלבד כח השבת שמסייע...גדולה מעלתם של הימים האלו שלפני חודש ניסן לטהרת בני ישראל, כי הזמן מבקש תפקידו. כימים ההם שנתעוררו ישראל להטהר לפני הפסח...וכן נזכה אנו לטהרה ולגאולה שלימה ולהחזרת חוש הטעם לטבעיותו, בב"א. עכ"ל הרב גד אייזנר זצ"ל. הספר מורשת גד נערך ע"י תלמידיו עפ"י שיהותיו.

הגליון נלקט ונערך בחסד ה' יתברך ובטובו ע"י יהודה יעקב ברקאי תל ציון כוכב יעקב יע"א

Ybarkai6@gmail.com 052-6514000